

VERKSAMHETSÅRET

1957

INDUSTRIENS
UTREDNINGSGENOMGÅNG
STOCKHOLM

är en fristående vetenskaplig forskningsinstitution grundad 1939 av Svenska Arbetsgivareföreningen och Sveriges Industriförbund.

Syfte

Att bedriva forskning rörande ekonomiska och sociala förhållanden av betydelse för den industriella utvecklingen.

Verksamhet

Huvuddelen av arbetet inom institutet ägnas åt långsiktiga forskningsuppgifter. Man siktar härvid till ett studium av de grundläggande sammanhangen inom näringslivet och särskilt till att belysa de frågor som hör samman med strukturella och institutionella förändringar. Forskningsresultaten publiceras i institutets skriftserie.

Vid sidan om det långsiktiga forskningsarbetet utför institutet smärre utredningar rörande speciella problem samt ger viss service åt industriföretag, organisationer, statliga myndigheter etc. Institutet sammanställer vidare bland annat månadsiffror över industriproduktionen samt en index över denna.

Styrelse

Bankdirektör Marcus Wallenberg,
ordförande
Disponent Håkan Abenius
Direktör Axel Enström
Direktör Per Hemberg

Direktör Axel Iveroth
Direktör Bertil Kugelberg
Direktör Sven Schwartz
Fil. dr Jan Wallander
Tekn. dr Ernst Wehtje

Personal

Direktör: Fil. dr Jan Wallander
Biträdande forskningschef: Fil. lic. Erik Höök
Sakkunnig: Doc. Ragnar Bentzel
Sekreterare: Pol. mag. o. civ. ekon. Lars Nabseth
Kamrer: Fru Ruth Wiklund-ellerstad

Övrig ordinarie personal samt med särskilda utredningar sysselsatta:

Pol. mag. Göran Ahrsjö
fil. kand. Göran Albinsson
fru Kate von Arnold
docent Erik Dahmén
pol. mag. John Ekström
pol. mag. Sven Fajersson
fröken Ingrid Forsberg
fil. kand. Jan Gillberg
docent Odd Gulbrandsen
fil. lic. Bengt Höglund
fil. kand. Claes Lagerkvist
civilekonom Lars Lidén

fil. kand. Bertil Nilsson
fru Wera Nyrén
herr Bertil Olsson
civilekonom Åke Ortmark
fru Karin Pahlberg
direktör Wilhelm Paues (fr.o.m. 1/1
1958)
fru Kerstin Pettersson
fil. dr Erik Ruist
fil. lic. Bengt G. Rundblad
professor Ingvar Svennilson
fru Ester Wennerholm

Verksamhetsåret 1957

Såsom framgår av den följande redogörelsen har för Industriens Utredningsinstitut verksamhetsåret 1957 i hög grad präglats av undersökningen rörande den privata konsumtionen i Sverige. Slutarbetet på denna utredning kom under våren att ta en stor del av institutets resurser i anspråk och efter publiceringen i början av sommaren har en livlig verksamhet pågått för att föra ut dess resultat till en vidare krets. Detta har skett vid konferenser kring konsumtionsutvecklingens problem samt genom föredrag, televisionsframträdanden etc. av institutets medarbetare.

Utredningen rörande konsumtionen har rönt intresse icke endast inom näringslivet utan också på andra håll. De framtidsbedömningar som gjorts är dock givetvis osäkra. De har därför helt naturligt gett anledning till diskussion. Då syftet med undersökningen i hög grad varit att belysa den mångfald skilda faktorer, till vilka hänsyn måste tas vid varje framtidsbedömning, bör redan diskussionen som sådan ha fyllt en uppgift. För det moderna företaget är ett långsiktigt handlande en nödvändighet och detta kräver försök till blick in i framtiden. Det är vår förhoppning att denna utredning skall kunna vara till hjälp för företagen i detta sammanhang.

Det är emellertid samtidigt betydelsefullt att även i fortsättningen studera de faktorer, som kan väntas påverka konsumtionen, och att mot bakgrund av ny information fråga, om det finns anledning till revision. Avsikten är därför att löpande gå igenom och ompröva framtidsbedömningarna. Tanken är också att fortsätta bearbetningen av materialet så att det passar ur de mera speciella synvinklar, som kan vara av intresse för olika branscher och företag.

Under 1958 beräknas utredningen rörande näringslivets kapitalförsörjningsproblem bli slutförd och publicerad liksom bilundersökningen och studien kring textilvarukonsumtionen. Flera nya projekt kommer vidare i gång. Det gäller t. ex. undersökningar rörande människors flyttningar mellan olika arbeten. Fältarbetet skall här under våren påbörjas i Norrköping. Det gäller vidare utredningar rörande verkstadsindustrin och dess utvecklingstendenser samt en undersökning rörande den offentliga sektorns expansion.

Stockholm den 20 januari 1958

Mr. Hallenberg

Innehåll

Utgivna publikationer	7
Den privata konsumtionen	7
Strukturomvandlingen i jordbruket	8
Sveriges industri och europamarknaden	9
Internationell ekonomisk statistik	10
Småtrycksserien	11
Om aggregation av produktionsfunktioner	11
Verkstadsindustrins orderstatistik	11
Efterfrågan på televisionsapparater i Sverige	11
Forskningsprojekt under arbete	13
Bilundersökningen	13
Kapitalundersökningen	15
Undersökningar rörande arbetsmarknaden	16
Verkningarna av en löneökning	16
Arbetskraftens rörlighet	16
Den textila konsumtionen	17
Produktivitetsutredningen	18
Undersökning om oljehandeln	19
Skogsbrukets transporter	21
Input-output-undersökningen	21
Den offentliga sektorns expansion	22
Löpande statistik	22
Produktionsindex	22
Verkstadsstatistik	26
Övrig verksamhet	28
Det ekonomiska läget	28
Sveriges industriella utveckling	29
Service, rapporter, yttranden etc.	29

Diagram

1. Manliga företagare i jordbruk och boskapsskötsel 1940—1970	9
2. Fördelning av tv-mottagare i Stockholmsområdet per den 31 mars 1957	12
3. Utvecklingen av biltätheten i Sverige och vissa andra länder 1923—1965	15
4. Den svenska oljeimporten fördelad på ursprungsområdena västra och östra halvklotet	20
5. Produktionsindex för hela industrin 1956—1957	24
6. Produktionsindex för hela industrin 1935—1957	24
7. Produktionsvolymen i vissa branscher 1954—1957	25
8. Ordergång i verkstadsindustrin (exkl. varv) september 1954—augusti 1957	26
9. Orderstock i verkstadsindustrin augusti 1954—augusti 1957	27
10. Ordergång från hemma- och exportmarknad i de elektriska verkstäderna september 1954—augusti 1957	27

Utgivna publikationer

Den privata konsumtionen

Denna undersökning publicerades i juni 1957 under titeln »Den privata konsumtionen i Sverige 1931—65». Arbetet har stått under ledning av docenten Ragnar Bentzel. Hans närmaste medarbetare har varit fil. lic. Kurt Eklöf och dessutom har fil. kand. Göran Albinsson, fröken Barbro Bröms, pol. mag. John Ekström, docent Odd Gulbrandsen, pol. mag. Åke Sanell och fil. kand. Karl-Olov Samuelsson medverkat.

Undersökningens syfte har varit att belysa frågan, hur en fortsatt välståndstegring i vårt land kan tänkas påverka den framtida konsumtionens inriktning mellan olika varor och tjänster. Om folk kommer att få successivt ökade realinkomster, hur kommer man då att disponera dessa? Vilka varor kommer man att köpa i ökad utsträckning, vilka kommer man att köpa i minskad utsträckning och hur stora kommer dessa ökningar respektive minskningar att bli?

Utredningens resultat har framställts i form av prognoser för konsumtionens inriktning år 1965. Därvid har två olika alternativ betraktats. I det ena har förutsatts, att den totala konsumtionsvolymen mellan åren

Konsumtionsutvecklingen 1955—65

Varugrupp	Konsumtion 1955 i miljoner kronor	Utgiftsandel 1955 i procent	Vid 2 procents årlig konsumtionsökning per capita		Vid 3 procents årlig konsumtionsökning per capita	
			Volymökn. 1955—65 i procent	Utgiftsandel 1965 i procent	Volymökn. 1955—65 i procent	Utgiftsandel 1965 i procent
Livsmedel	11 618	42,1	17	40,6	25	39,5
Bostad	3 810	13,8	23	13,6	36	13,6
Beklädnad	3 780	13,7	38	13,9	55	14,3
Hemutrustning	1 790	6,5	48	7,3	67	7,5
Hushållstjänster	693	2,5	22	2,7	22	2,5
Resor	2 805	10,2	40	10,7	60	11,1
Rekreation	1 601	5,8	34	6,2	50	6,3
Sjukvård och hygien	1 473	5,3	29	5,5	36	5,4
Totalt	27 570	100	27	100	39	100

1955 och 1965 kommer att öka med genomsnittligt 3 procent om året per capita och i det andra alternativet att den årliga ökningen kommer att stanna vid 2 procent. De gjorda prognoserna anges i tabellen på s. 7.

Vid utförandet av prognoserna har utredningen i främsta rummet stött sig på en analys av statistiskt material. Man har därvid utgått ifrån, att det föreligger ett nära samband mellan å ena sidan konsumtionen av olika varor och tjänster och å andra sidan ett fåtal »strategiska» faktorer, särskilt då befolkningsförhållanden, den allmänna välståndsnivån samt prisrelationerna. Det är karaktären av dessa samband man försökt att få en uppfattning om genom den statistiska analysen. De erhållna resultaten har sedan utgjort grundvalen för prognoserna.

Strukturomvandlingen i jordbruket

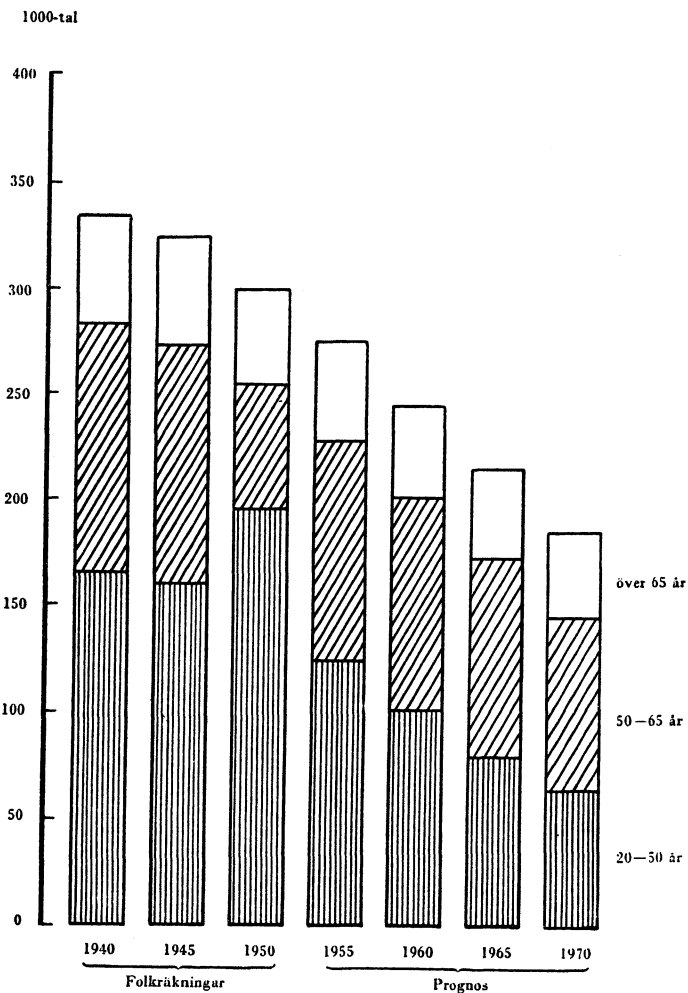
I april 1957 publicerades institutets jordbruksutredning under titeln »Strukturomvandlingen i jordbruket». Författaren, docent Odd Gulbrandson, framlade boken såsom doktorsavhandling vid Lantbrukshögskolan i Ultuna den 16 maj.

Med jordbrukets struktur avses i utredningen hur näringen är uppbyggd av större och mindre företag. En förändring av strukturen innebär en förändring av antalet företag och av storleksfördelningen. Jordbrukets strukturomvandling är uttryck för en anpassning till ändrade lönsamhetsförhållanden, dvs. en form av rationalisering.

Utredningen behandlar dels de faktorer som driver på strukturomvandlingen, dels de faktorer som verkar bromsande på denna. Bland de förra framhålls särskilt arbetslönernas ökning i relation till kapitalkostnaderna. Detta gör de små brukningsdelarna allt mindre lönsamma. Det konstateras också att generationsomsättningen bland jordbruksföretagarna är långsam och deras rekrytering begränsad till jordbruket.

Utredningen utmynnar i en prognos över antalet jordbruksföretagare år 1970. (Se diagram 1.) Man har sökt basera prognosen på sådana faktorer som kan antas bestämma huruvida ett jordbruk skall bestå eller inte. Metoden har varit att var för sig söka bestämma avgång och rekrytering bland jordbruksföretagare. Mellanskillnaden utgör antalet outnyttjade tillfällen till återbesättning i vilka fall den självständiga jordbruksdriften oftast upphör. Beräkningarna ger till resultat att antalet företagare torde minska med ungefär 100 000 under tiden 1955—70. Detta innebär att antalet företagare i jordbruk och boskapsskötsel år 1970 skulle uppgå till cirka 200 000 personer.

Diagram 1. Manliga företagare i jordbruk och boskapsskötsel 1940—70

Sveriges industri och europamarknaden

Under våren 1957 startades vid institutet en utredning om det europeiska integrationsarbetet och de verkningar, som detta kan få på det svenska näringslivet. Utredningen leds av professor Ingvar Svennilson. Programmet för utredningsarbetet har utformats i samråd med en kommitté i vilken bland annat ingått representanter för Kommerskollegium och Exportföreningen. I avvaktan på att förhandlingarna om det föreslagna fri-

handelsområdet skall slutföras publicerades en preliminär rapport i september 1957 under titeln »Sveriges industri och europamarknaden — en preliminär undersökning». Det har nämligen ansetts angeläget att man på ett så tidigt stadium som möjligt söker få en ungefärlig uppfattning om innebörd och konsekvenser av de aktuella förslagen på integrationsområdet. Institutet har emellertid för avsikt att återkomma till dessa problem när man klarare kan se vart förhandlingsarbetet kommer att leda.

Den under år 1957 publicerade skriften är uppdelad på två avdelningar. Den första, som utarbetats av sekreterare Ingvar Petzäll i samråd med professor Svennilson, innehåller en redogörelse för de aktuella integrationsprojekten, varvid författaren söker bedöma i vilken utsträckning frihandelsstadgans bestämmelser kommer att anpassas till de regler som gäller för De Sex' tullunion. I den andra delen, som författats av professor Svennilson, diskuteras de ekonomiska verkningarna av europeisk frihandel. Bland annat belyses i anslutning till överläggningar som hållits med företag och organisationer inom olika branscher de anpassnings- och konkurrensproblem inför vilka den svenska industrin kan komma att ställas.

Internationell ekonomisk statistik

Bruttonationalprodukten per capita har under tiden 1947—55 ökat väsentligt långsammare i Sverige än i genomsnitt för samtliga medlemsländer i OEEC. Delvis kan detta förklaras av den låga produktionsnivå, som rådde under de första efterkrigsåren i de krigshärjade länderna. Men ett stadium av utvecklingen enbart under 1950-talet ger samma resultat.

Ser man på bruttonationalproduktens fördelning visar det sig, att jämfört med förkrigstiden har den privata konsumtionen i de flesta OEEC-länderna tagit en allt mindre del av nationalprodukten i anspråk. Där emot har bruttoinvesteringarna liksom den offentliga konsumtionen fått en allt större relativ betydelse. Vid en jämförelse mellan utvecklingen av den offentliga konsumtionen i de olika medlemsstaterna sedan 1950 framgår det att Sverige har haft en något högre stegringstakt än samtliga OEEC-länder. Mot en total ökning för Sveriges del om 31 procent står sålunda en ökning i genomsnitt om 24 procent.

Ovanstående jämförelser framgår av en stencil med ekonomisk statistik över utvecklingen under tiden 1946—55 i de viktigaste medlemsländerna inom OEEC, Förenta Staterna och Kanada som publicerats av institutet under 1957 under titeln »Internationell ekonomisk statistik». Förutom

bruttonationalprodukten behandlas bruttoinvesteringarna, industriproduktionen, såväl totalt som inom olika branscher, samt arbetskraftens storlek och sammansättning. Försök har också gjorts att belysa de olika seriernas jämförbarhet. Vidare har en förteckning över de viktigaste utländska publikationerna på detta område sammanställts.

Småtrycksserien

I institutets småtrycksserie, i vilken framläggs mindre utredningar, artiklar etc., som i vissa fall tidigare publicerats i tidskrifter o. d., har under året tre nummer utgivits.

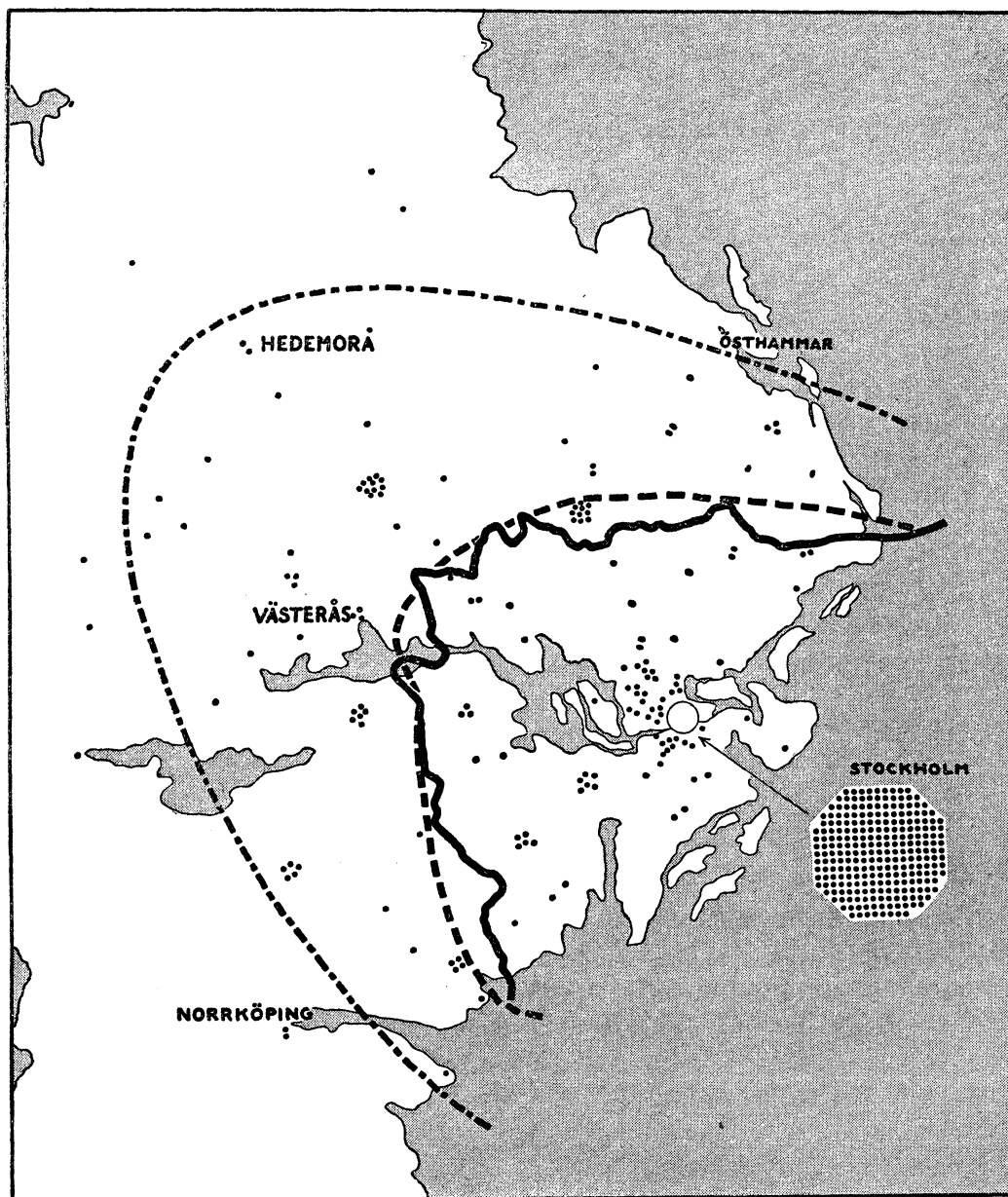
Det första småtrycket under året är författat av docent Ragnar Bentzel och utgavs under titeln »*Om aggregation av produktionsfunktioner*». Artikel publicerades först i festskriften »25 Economic Essays in Honour of Erik Lindahl».

Det andra småtrycket behandlar den av institutet utarbetade orderstatistiken för verkstadsindustrin och de förändringar som under de senaste åren vidtagits däri. Det publicerades under titeln »*Verkstadsindustrins orderstatistik*» och är författat av docent Ragnar Bentzel. Här framhålls att syftet med de orderstatistiska uppgifterna skall vara att de skall kunna ge en fingervisning om den framtida aktiviteten i vederbörande bransch. Möjligheterna att göra prognoser för den framtida produktionen på grundval av enbart data över orderstockens storlek anses vara relativt begränsade. Kompletterade med uppgifter över orderingångens storlek under de närmast förflutna månaderna förefaller emellertid orderstatistiska data att bli av väsentligt större betydelse. De senaste årens omläggningar av statistiken har därför inneburit att man numera insamlar och bearbetar uppgifter över såväl orderstocken som orderingången för de fyra undergrupperna varv, mekaniska verkstäder och gjuterier, järn- och metallmanufaktur samt elektriska verkstäder.

Det tredje småtrycket under året behandlar tv-efterfrågan fram till och med 1962 — »*Efterfrågan på televisionapparater i Sverige*». Undersökningen, som företagits på uppdrag av den svenska radioindustrin, är en revidering av den prognos rörande televisionens framtida utveckling som tidigare utförts inom institutet. Den har utförts av fil. dr Jan Wallander och fil. kand. Carl Gustaf Dahlerus.

När institutet år 1954 gjorde sin första prognos fanns det ingen möjlighet att grunda den på svenska erfarenheter. Antalet apparater i Sverige var vid denna tidpunkt ännu försvinnande litet. Prognosen grundades där-

Diagram 2. Fördelning av TV-mottagare i Stockholmsområdet per den 31/3 1957. Kartan baserad på ett urval.

- = 10 TV-mottagare
- = gräns för licensområde
- - - = » » innersektor (Telestyrelse täckningsområde)
- · · = » » yttersektor

för på jämförelser med utvecklingen i andra länder och i första hand med det land i Europa där televisionen hunnit längst, dvs. England. Det visade sig emellertid senare att försäljningen av tv-apparater kom att följa en brantare kurva än den som förutsades i den ursprungliga prognosen. Denna avvikelse kan sammanhånga med förändringar på en mängd olika punkter. I den nya undersökningen har man i detalj försökt gå igenom dessa förändringar och ta hänsyn till dem i de förutsättningar som ligger till grund för de nya prognoserna för olika sändarområden.

En av de viktigaste förändringar som fått göras i förutsättningarna gäller antagandet om det område som en viss sändare »täcker», dvs. det område kring sändaren inom vilket man har anledning räkna med att folk är intresserade av att köpa tv-apparater. Täckningsområdets storlek beror dels på sändarens tekniska data, dels på vilka anspråk på mottagningsmöjligheter som konsumenterna har. I fråga om sändarnas tekniska data är det framför allt deras effekt och mästhöjd som är av intresse. För Stockholms-sändaren räknade man ursprungligen med det av Telestyrelsen beräknade täckningsområdet. Dettas utbredning framgår av diagram 2. Man utgick alltså ifrån att personer som bodde utanför detta täckningsområde hade så dåliga mottagningsförhållanden att de inte i nämnvärd utsträckning efterfrågade tv-mottagare. I den nya undersökningen har det emellertid visat sig, som framgår av diagrammet, att en stor del av tv-innehavarna bor långt utanför det »officiella» täckningsområdet. Detta kan förklaras antingen genom att de nöjer sig med en lägre bildkvalitet än man räknat med eller genom att de förbättrat sina mottagningsförhållanden genom att kosta på sig en högre och dyrare antenn än som antagits. För televisionsefterfrågan under de närmaste åren spelar frågan om en sändares täckningsområde en betydande roll. Räknat per tusen av folkmängden uppgick sålunda antalet apparatinnehavare inom innersektorn den 31 mars 1957 till 21,7 och inom den yttre sektorn (se diagrammet) till 10,6. Dessa siffror ger en antydning om yttersektorns betydelse för en bedömning av televisionsefterfrågans utveckling.

Forskningsprojekt under arbete

Bilundersökningen

Bearbetningen av institutets bilundersökning har fortsatt under året och ett manuskript till en redovisning av resultaten föreligger vid årsskiftet.

Undersökningen omfattar för det första en detaljerad redogörelse för

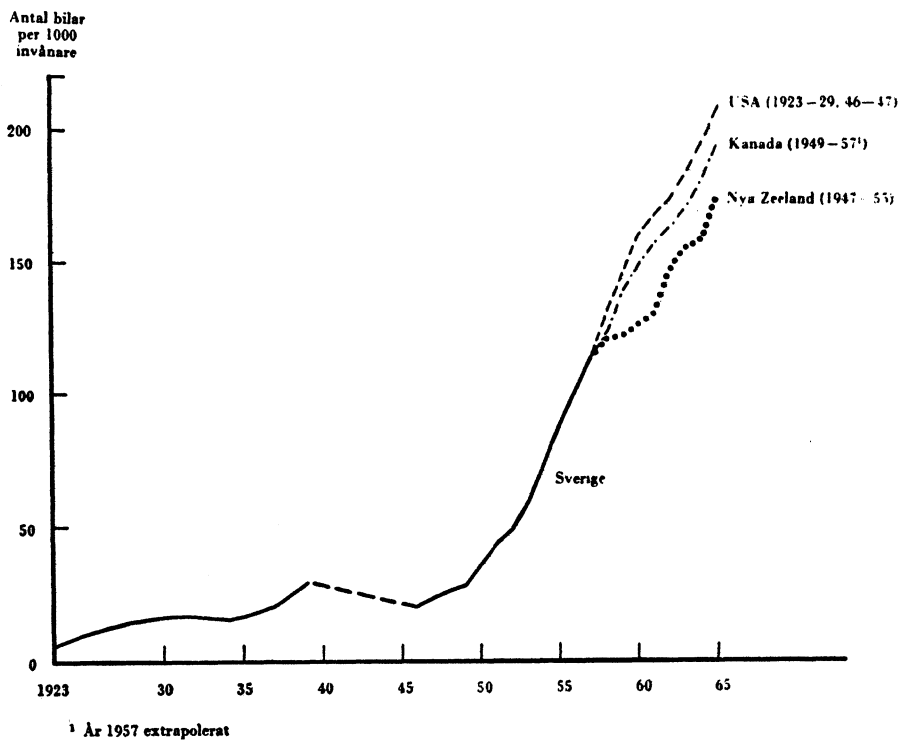
tendensen att skaffa sig bil — bilbenägenheten — inom olika kategorier av befolkningen. Det visar sig härvid att denna benägenhet varierar mycket starkt mellan olika grupper. Företagarna har sålunda en benägenhet, som är ungefär tre gånger så hög som de anställda, även sedan korrektion skett för olikheter i gruppernas inkomstförhållanden. Bilbenägenheten är på samma sätt påtagligt högre för gifta än för ogifta. Vi har vidare funnit att benägenheten är anmärkningsvärt hög även i mycket låga inkomstklasser. Detta har givit anledning till en intensivundersökning bland bilägare med låg deklarerad inkomst. I flertalet fall har det härvid varit möjligt att finna en rimlig förklaring till deras bilinnehav. Det visar sig sålunda bland annat att bland de bilägare, som har en deklarerad inkomst under 8 000 kronor torde det endast vara i 15 à 20 procent av fallen som den deklarerade inkomsten verkligen ger en riktig bild av vederbörandes konsumtionskraft. Av olika skäl har de större medel till sitt förfogande. Det kan härtill dock förtjäna tilläggas att motsvarande andel bland icke-bilägare inte heller torde vara särskilt hög.

Vi har också undersökt hur utgifterna för bilen varierar med bilägarnas inkomst. Personer i högre inkomstklasser skaffar sig helt naturligt dyrare bilar. Däremot torde det inte förhålla sig så, att den årliga körsträckan stiger med inkomsten. Det torde tvärtom vara så att körningen för privata ändamål är relativt oberoende av vederbörandes inkomst. Detta är ju också rimligt med tanke på att körsträckans längd bör bestämmas av sådana förhållanden som avstånd till arbetet, avstånd till sommarställe, till bio, affär etc.

En stor del av undersökningen upptas av en detaljerad genomgång av de olika teorier som framställts rörande utvecklingen av bilkonsumtionen i Sverige och andra länder. Utredaren kommer därvid fram till en i viss mån annan syn på dessa problem än som tidigare har varit gängse. Syftet med denna analys är bland annat att belysa hur olika typer av åtgärder kan tänkas påverka bilkonsumtionen i dess helhet, omsättningshastigheten på bilmarknaden, bilarnas livslängd etc. Denna analys utgör samtidigt grundvalen för de prognosalternativ som presenteras i undersökningens sista kapitel. I detta sammanhang görs jämförelser inte bara med utvecklingen i Förenta Staterna utan också med Kanada och Nya Zeeland. Det senare landet har ju många likheter med Sverige.

I diagram 3 har återgetts den framtida utvecklingen om man tänker sig att denna skulle bli densamma som i dessa tre länder. För respektive land har då startpunkten varit det år, då deras biltäthet var densamma som Sveriges vid årsskiftet 1957/58. För Förenta Staterna inföll denna tidpunkt år 1923, för Kanada 1949 och för Nya Zeeland 1947.

Diagram 3. Utvecklingen av biltätheten i Sverige och vissa andra länder
1923—65

Kapitalundersökningen

Undersökningen kring näringslivets kapitalförsörjningsproblem har under året fortskridit så pass långt att den kan beräknas bli publicerad under 1958. Undersökningen kommer att behandla dels det samhällsekonomiska kapitalbildningsproblemet, vilket kan ses som en sida av inflationsproblemet, dels de mera speciella finansieringsproblem, som näringslivet, och särskilt då industrin, kommer att möta i framtiden.

Utredningen utförs av docent Erik Dahmén.

Undersökning rörande arbetsmarknaden

Institutets forskningsverksamhet på arbetsmarknadens område har under året bedrivits efter tre linjer. Den tidigare påbörjade utredningen om vilka verkningar en avtalsmässig löneökning får i olika typer av företag har under året fortsatt och i det närmaste avslutats. Planlägningsarbetet för en större undersökning om arbetskraftens rörlighet i en lokal arbetsmarknad har fortskridit så pass långt att de planerade provintervjuerna sannolikt kan företas i början av år 1958. En mindre promemoria över lönedifferensproblemen har utarbetats.

Undersökningen om verkningarna av en löneökning söker utreda sambanden mellan löneökningar och förändringar i produktionsmetoder, priser och produktionsinriktning i några utvalda företag. I fråga om verkningarna på företagets prissättning torde ofta en väsentlig förutsättning för att en löneökning omedelbart skall få några prisstegrande effekter vara att de prisbestämmande avdelningarna i företagen snabbt får kännedom om de kostnadsstegringar som uppkommit. Denna kontakt förmedlas i allmänhet av kalkylavdelningarna i företagen. Dessas arbetsmetoder blir därför av stort intresse. Det visar sig här att i de studerade företagen alla större löneökningar av typen 1951 och 1952 års höjningar även medfört ändringar av de kalkyler som skickas till de prisbestämmande avdelningarna. Mindre lönestegringar liksom även höjningar som följd av löneglidning ändrar emellertid inte kalkylerna direkt utan beaktas ofta först vid andra och större kostnadsförändringar. Härigenom har inte de prisbestämmande avdelningarna alltid så fullständig kännedom om företagets kostnadsförhållanden som vore möjligt. För lönestegringarnas del motive-ras detta med att mindre löneökningar ofta inte spelar någon roll för prissättningen varför det inte är värt kostnaden att räkna om kalkylen.

Den samhällsekonomiska utvecklingen i vårt land under de senaste åren har i särskild grad aktualiserat problemet om *arbetskraftens rörlighet*. Olika åtgärder har därvid diskuterats för att få till stånd den rörlighet hos arbetskraften som utgör en viktig förutsättning för en fortsatt produktivitetstegring och för att undvika lokala arbetslöshetsöar. Underlag för praktiskt handlande på detta område måste emellertid vara en god kunskap om hur arbetsmarknaden fungerar. Man måste t. ex. veta hur yrkesbytena faktiskt äger rum samt vad det är som gör att folk flyttar från den ena sysselsättningen till den andra. Om detta vet vi dock ganska litet.

Bristen på ingående kunskap om rörligheten på den svenska arbetsmarknaden har därför lett till planerna på en intensivundersökning av en lokal arbetsmarknad för att studera alla de slag av arbetsbyten, som några årgångar män företagit sedan sitt utträde på arbetsmarknaden samt de faktorer som påverkat dessa flyttningar. Speciell uppmärksamhet kommer därvid att ägnas arbetstagarnas kunskap om arbetstillfällen och förhållanden inom den studerade arbetsmarknaden.

Som lämplig ort för en sådan undersökning har valts Norrköping, bland annat på grund av den utveckling mot en allt större differentiering som utmärker stadens näringsliv. Under det gångna året har förberedelserna för intensivundersökningen förts så långt, att själva intervjuarbetet beräknas kunna börja under våren 1958. Parallellt med detta förberedelsearbete har data om Norrköpings demografiska och ekonomiska utveckling insamlats.

Försök har även gjorts att använda det s. k. befolkningsregistret på Statistiska Centralbyrån för studier av arbetskraftens rörlighet. I detta sammanhang har en provbearbetning av registrets uppgifter för några yngre årgångar män i Stockholm företagits. Genom att registret innehåller uppgifter om både inkomst och byte av näringsgren kan man studera inkomstförändringarna för flyttare respektive stabila. Undersökningen kan dock på denna punkt inte visa på något bestämt samband, t. ex. av typen att »flyttarna» har en snabbare inkomstutveckling. Detta kan antingen bero på att ett sådant samband inte finns eller att registrets uppgifter om yrkesbyten inte tillåter en för detta ändamål tillräckligt noggrann klassificering av arbetstagarna. Resultaten av provbearbetningen kommer att publiceras i form av ett småtryck i början av år 1958.

Den textila konsumtionen

I anslutning till institutets konsumtionsundersökning har pågått en särskild utredning avseende den textila konsumtionen. Då den år 1955 mellan arbetare- och arbetsgivareparten inom textilindustrin konstituerade »partsutredningen» planlade ett antal undersökningar för att belysa textilindustrins problem, vände man sig till institutet med förslag om att institutet skulle åt utredningen verkställa en särskild utredning om textilkonsumtionen. Denna undersökning har avslutats under hösten och kommer att i början av år 1958 publiceras av partsutredningen; den kommer även att utges i institutets skriftserie.

I utredningen har särskild uppmärksamhet fästs vid den strukturella omvandlingen av textilkonsumtionen. Genom en alltjämt pågående industrialiseringsprocess överförs för det första tillverkningsarbetet från hem och hantverk. Denna process är för vissa delar — särskilt herrbeklädnad — i det närmaste fullbordad; för andra — dam- och barnbeklädnad — har den påbörjats först under efterkrigstiden och är uppenbarligen långt ifrån avslutad. En fortsättning av denna process är att hemmens arbete med underhåll och vård överflyttas på industrin. Detta — den kvalitativa utvecklingen — tar bland annat former såsom högklassigare råmaterial och diverse specialbehandlingar av vävnaden.

Produktivitetsutredningen

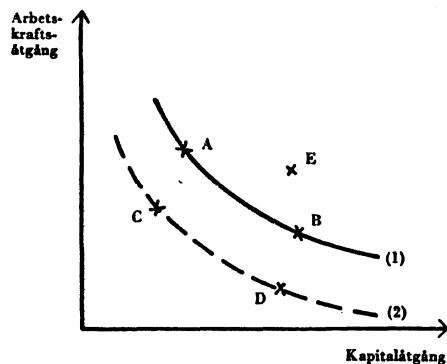
Arbetet med en handbok i produktivetsmätning har nu fortskridit så långt att de väsentligaste avsnitten beräknas vara färdiga våren 1958. En mera allmän del kommer att omfatta en analys av själva produktivetsbegreppet. Ett kortfattat avsnitt kommer där att ägnas åt den samhälls-ekonomiska aspekten på problemet att mäta produktiviteten samt åt resonemang kring sambanden mellan produktivitet, löner och framåtskridande. Huvuddelen av boken begränsas emellertid till att behandla problem och metoder vid produktivetsmätning inom ett företag. Framställningen bygger på tanken att det är något slags mått på företagets tekniska effektivitet som man vill erhålla. Detta mått bör dessutom vara så konstruerat att det ger en anvisning om var i produktionsprocessen produktivets-höjande åtgärder lämpligen bör sättas in. I stället för gängse produktivetsuttryck används serier av åtgångstal, som anger insatsen av olika produktionsfaktorer per producerad enhet.

När det gäller mätning av produktionsfaktorinsatser behandlas i främsta rummet arbetskraft och råvaror samt i möjlig mån kapitalföremål. Olika faktorer är ofta substitut för varandra, och bestämmande för val av faktorkombination blir enligt teorin storleken av de alternativa kostnaderna. Ett schematiskt exempel kan illustrera det resonemang som här förs.

I figuren anger kurva 1 alla tänkbara kombinationer av arbetskrafts-åtgång och kapitalåtgång för produktion av en given kvantitet. Om kurvan flyttas från detta läge till läge 2 innebär detta att en teknisk förändring har ägt rum som medför att samma produktmängd kan framställas med mindre uppoffring av de båda produktionsfaktorerna. Ett val av den kombination av produktionsfaktorer som representeras av punkt B

på kurva 1 i stället för punkten A innebär däremot en prisanpassning. Den »egentliga» rationaliseringen skulle alltså föreligga i det förra fallet, där en förskjutning av kurvan skett.

En förflyttning från A till D i figuren innebär att en prisförändring inträtt samtidigt som den tekniska förändringen; kapitalet har blivit relativt billigare att utnyttja jämfört med arbetskraften. Vore däremot läget sådant att företaget för att producera den givna kvantiteten måste använda sig av den kombination av faktorer som representeras av punkten

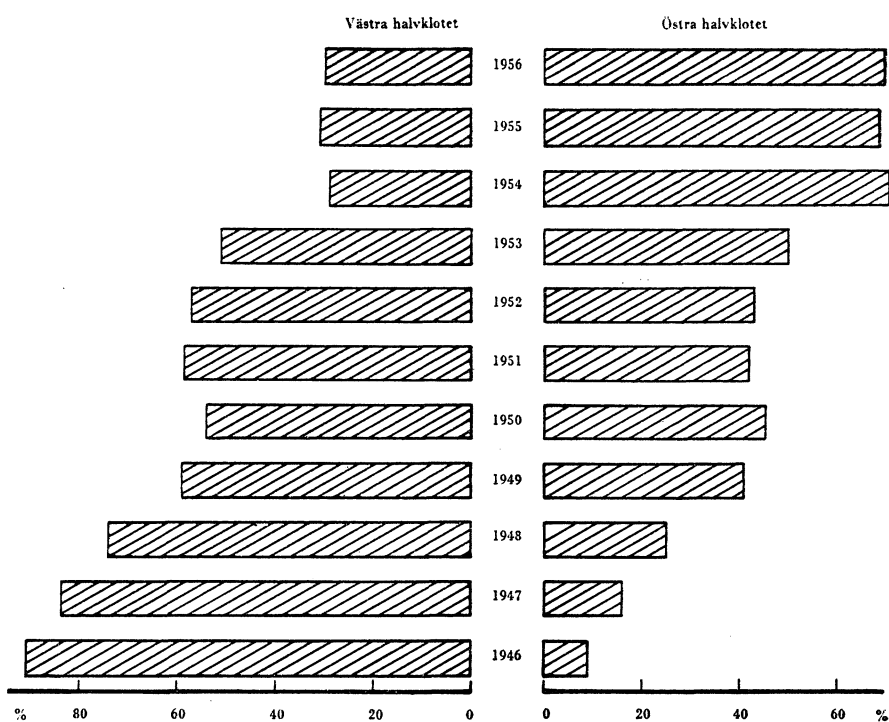
E skulle en försämring jämfört med läget A ha inträtt trots att mindre arbetskraft används. Att mäta åtgången av endast en produktionsfaktor t. ex. arbetskraft ger därför en missvisande bild av effektivitetsutvecklingen, om ej åtgången av övriga faktorer är konstant.

Ett särskilt avsnitt skall ägnas åt genomgång av ett antal typiska produktivetsundersökningar som utförts inom skilda branscher och länder med diskussion av problemlösningar i de särskilda fallen. En inventering av publicerade redogörelser har gjorts och sammanfattning av materialet pågår. Arbetet leds av fil. dr Erik Ruist.

Undersökning om oljehandeln

Den mindre skrift om svensk oljehandel som utförs på uppdrag av Svenska Petroleum Institutet, är i det närmaste utarbetad. Den belyser hur de stora förändringar som skett i oljekonsumtionens storlek och sammansättning återverkat på oljedistributionens uppbyggnad och utveckling. Från ett avsnitt i skriften, i vilket belyses hur den svenska oljeimporten utvecklats ur olika aspekter, återges här diagram 4. Detta avser oljeimportens

Diagram 4. Den svenska oljeimporten (i kronor) fördelad på ursprungsområdena västra och östra halvklotet

fördelning på ursprungsområdena västra och östra halvklotet för olika år under efterkrigstiden.

Den svenska oljeimporten har undergått en mycket kraftig ökning sedan andra världskriget, nämligen från 1,8 miljoner ton (1946) till 9,8 miljoner ton (1956). Denna ökning har — sett år från år — varit mycket jämnt fördelad. Importen kom emellertid från helt andra länder år 1956 än år 1946. De förändringar i den svenska oljeimportens länderfördelning, som skett, har — totalt sett — kommit att resultera i att leverantörländer på det östra halvklotet kommit att spela en allt större roll för vår oljeförsörjning. Det torde i detta avseende vara riktigt att tala om den svenska oljeimportens strukturförändring. Östra halvklotets andel har som syns stigit från knappt 9 procent 1946 till nära 70 procent 1956. År 1939 var andelarna för västra och östra halvklotet ungefär 85 respektive ungefär 15 procent.

Skogsbrukets transporter

Under senare tid har transportsituationen inom skogsnäringen radikalt förändrats. Efter att tidigare ha varit det enda ekonomiskt möjliga alternativet för långtransport av virke har flottningen i våra älvar numera fått konkurrens från olika typer av landtransport. I första hand är det lastbilen som blivit ett verkligt alternativ till flottleden med förändringar även i föregående och efterföljande transportled och hanteringsmoment som följd. En förändring av transportstrukturen av den omfattning som det här gäller medför nya valsituationer och avvägningsproblem i nästan varje led av transporten och ställer företagen inför svårlösta problem.

I denna situation har huvudparterna inom den nordsvenska skogsnäringen tillsammans startat en utredning, Skogsbrukets transportutredning, med uppgift att kartlägga transportförhållandena för virket och bidra till ökad kunskap om transportkostnaderna och hur dessa påverkas av olika faktorer.

Inom ramen för denna utredningsverksamhet har institutet fått i uppdrag att utföra en prognosutredning. Denna har som uppgift att göra skattningar av den sannolika kostnadsutvecklingen för olika huvudtyper av transportalternativ. Detta förutsätter bland annat en kartläggning av nuvarande kostnadsstruktur för typiska transportalternativ av varierande sammansättning, samt beaktande av den skogliga transportverksamhetens förhållande till andra sektorer i samhällsekonomin. Förutom prognos av den allmänna prisutvecklingen för förekommande kostnadsslag måste man för att få en realistisk prognos i möjligaste mån ta hänsyn även till väntade förändringar i teknik och i transporternas struktur samt till beräknat utrymme för de olika transportalternativens krav på produktiva resurser.

Input - output - undersökningen

I ett modernt samhälle uppstår ett nätverk av relationer genom att olika verksamhetsgrenar använder varandras produkter som insatser i den egna produktionen. Dessa fenomen studeras inom input-output-teorin, varvid slutsyftet är att uppställa en modell för den tekniska strukturen inom ekonomin.

Att konstruera en sådan modell innebär ett omfattande arbete. Genom samarbete mellan IUI, Konjunkturinstitutet, Jordbrukets Utredningsin-

stitut, Kommerskollegium och Stockholms högskola har under hösten 1957 bildats en fristående forskargrupp med uppgift att utföra en input-output-studie för Sverige. Detta arbete finansieras genom ett anslag från Fordstiftelsen. I samband därmed planerar institutet att mera intensivt studera relationerna inom verkstadsindustrin genom att utföra en liknande studie för denna bransch.

Första steget i studien är att för år 1954 registrera samtliga leveranser mellan de omkring 85 sektorer, vari näringslivet indelats, i en s. k. input-output-tabell. För närvarande pågår bearbetning av material som kommer att utnyttjas för tabellen.

Den offentliga sektorns expansion

Denna utredning befinner sig ännu på planeringsstadiet och utredningsarbetet torde på allvar kunna igångsättas i början av år 1958. Avsikten med denna undersökning är att först söka ge en statistisk redovisning för den expansion av den offentliga verksamheten som skett under mellan- och efterkrigsperioden samt att närmare kartlägga på vilka områden denna utbyggnad varit särskilt framträdande. I anslutning till denna kartläggning skall sedan olika faktorer som kan tänkas ha varit bestämmande för utvecklingen tas upp till diskussion och analys. Därvid kommer särskild uppmärksamhet att ägnas åt i vad mån efterfrågan på de offentliga tjänsterna påverkas av pris- och inkomstförhållanden samt den inverkan som produktivitetsförhållandena har på den offentliga sektorns utveckling. Avsikten är även att söka sätta ansvällningen av statens och kommunernas arbetsuppgifter i relation till de skilda teorier och uppfattningar som framförts i litteraturen rörande den förskjutning mellan olika näringsgrenar, som karakteriseras av servicenäringarnas tillväxt på bekostnad av jordbruk och andra s. k. primära näringar.

Löpande statistik

Produktionsindex

Industriförbundets produktionsindex, som utarbetas inom IUI, avser att i första hand mäta de kortsiktiga förändringarna i industrins produktionsvolym, månad för månad eller år från år. För jämförelser på längre

sikt svarar Kommerskollegii produktionsindex vartill Industriförbundets index årligen i efterhand anknyts. Industriförbundets produktionsindex fungerar alltså som snabbstatistik över industrins produktionsutveckling för konjunkturbedömningen i vårt land.

Det ligger emellertid i sakens natur att en index över industrins produktionsutveckling med jämna mellanrum måste överses och anpassas till förändringarna i industrins struktur. Det är nu bortåt tio år sedan nuvarande beräkningsprinciper utarbetades och för Kommerskollegii index bygger beräkningarna delvis på förhållanden som var rådande ännu längre tillbaka i tiden. Under år 1957 tog man också inom Kommerskollegium upp frågan om en indexrevision till prövning. Emellertid ansågs det lämpligast att avvakta varunomenklaturfrågans lösning i medio av år 1958. Då en revision av Industriförbundets index på grund av anknytningen till Kommerskollegii produktionsindex är av begränsat värde om den ej sker i samband med en motsvarande omarbetning av indexberäkningarna inom Kommerskollegium har endast vissa mindre förändringar i beräkningarna av Industriförbundets index vidtagits under året. Sålunda har en ny säsongkorrigering av totalindex vidtagits. Den nya utjämnningen bygger på löpande medeltalsberäkningar för de fem senaste årens månads-siffror. Korrigeringen kommer att justeras årligen, så att hänsyn fortlöpande kan tas till eventuella förändringar i säsongväxlingen. — Hittills har för textilbranschen preliminära månadsindex-siffror baserats på produktionsuppgifter från ett urval av företag. På grund av svagheter i materialet och svårigheter att på grundval av kvantitetssiffror rättvisande mäta produktionsvolymen har dessa indextal visat sig bli tämligen osäkra. De har därför ej publicerats förrän justering kunnat göras efter kvartalsstatistiken hos Kommerskollegium. Från och med år 1958 kommer preliminära index-siffror för textil- och konfektionsindustri att baseras på sysselsättningsstatistik som kommer att insamlas via branschens organisationer. Därigenom kan man räkna med att få bättre preliminära månadsindextal och slippa ifrån eftersläpningen i publiceringen av textilbranschens produktionsresultat.

Utvecklingen av produktionsindex månadsvis för de båda senaste åren framgår av diagram 5. I diagram 6 redovisas produktionsutvecklingen årsvis fr. o. m. 1935 och kvartalsvis (säsongrensat) fr. o. m. 1954. Diagram 7 belyser utvecklingen av produktionsvolymen kvartalsvis i delbranscherna (säsongrensade serier; 1953 = 100).

Diagram 5. Produktionsindex för hela industrin 1956—57

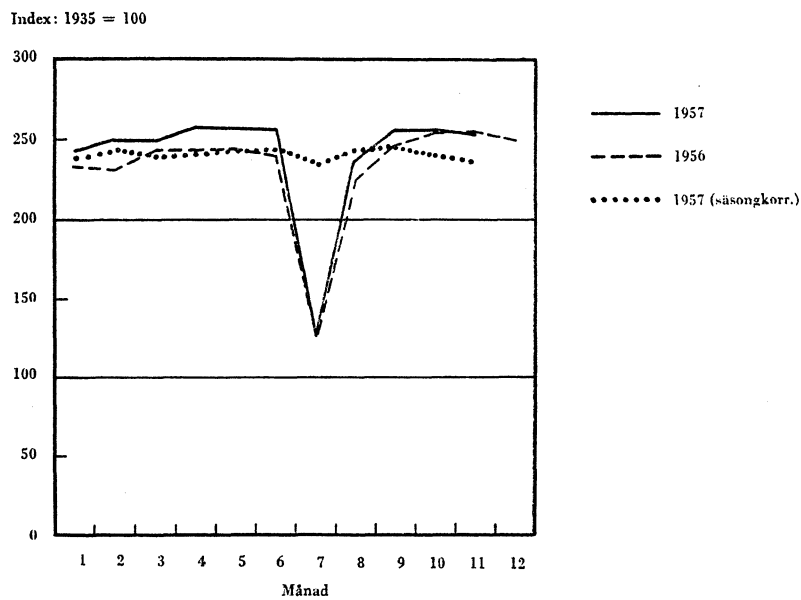

Diagram 6. Produktionsindex för hela industrin 1935—57

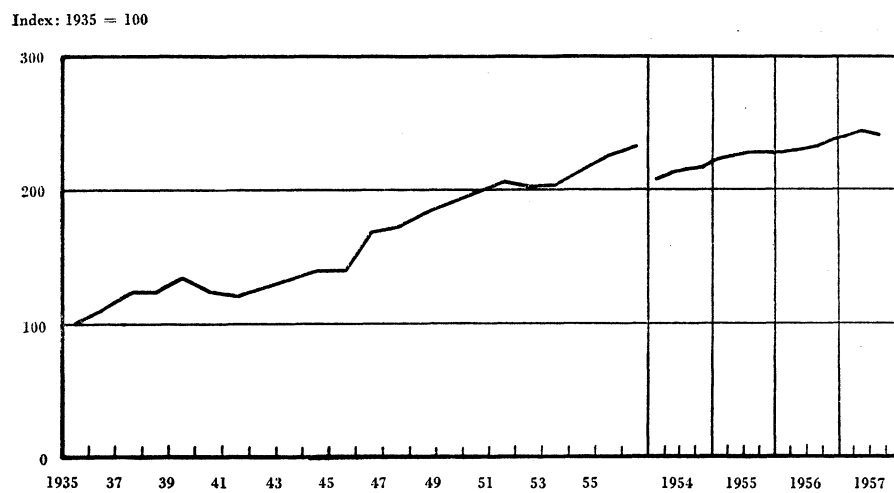
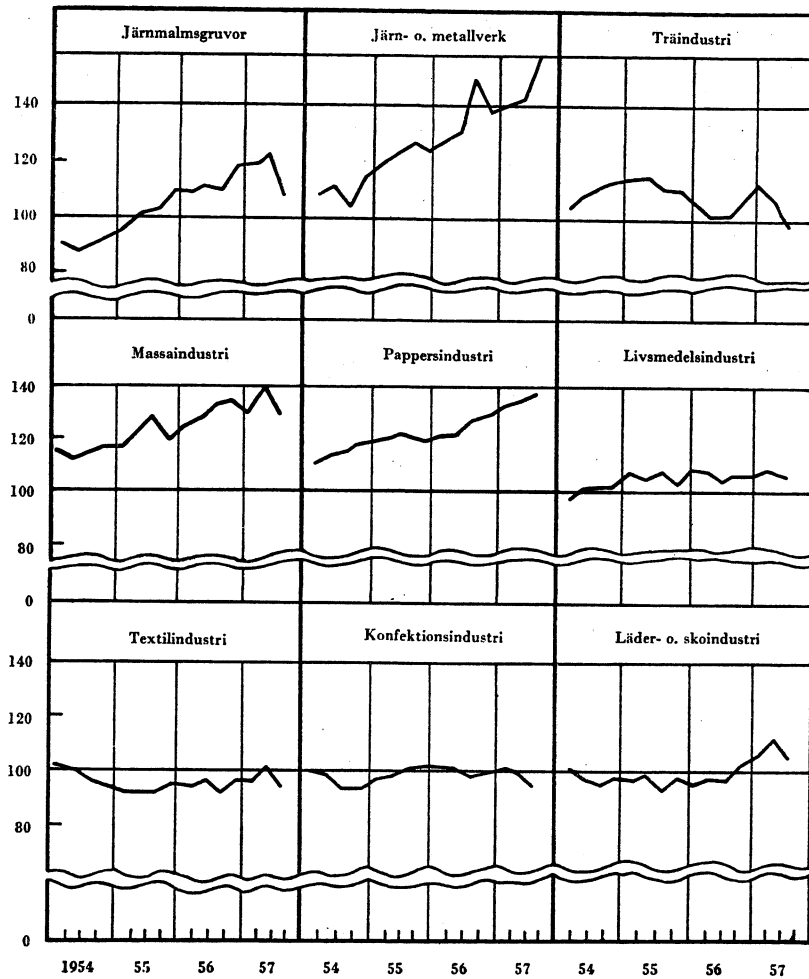

Diagram 7. Produktionsvolymen i vissa branscher 1954—57.
Säsongrensade serier. Kvartalsciffror

Index: 1953 = 100

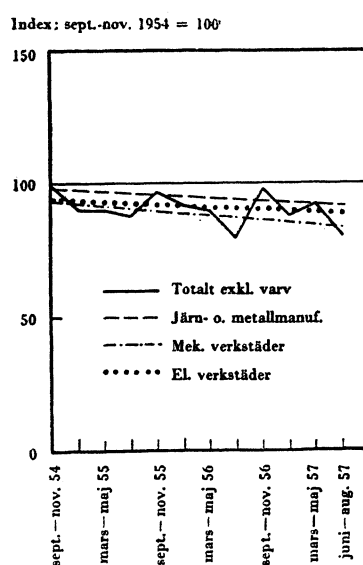

Verkstadsstatistik

Orderläget i verkstadsindustrin har undersökts vid utgången av februari och augusti 1957. Statistiken omfattar inemot 500 verkstadsföretag, vilka tillsammans representerar drygt 60 procent av verkstadsindustrins arbetstimmar enligt industristatistiken. Arbetet har bedrivits i samarbete med Sveriges Mekanförbund och Sveriges Varvsindustriförening och orderstatistiken har liksom tidigare publicerats i två broschyrer.

Förutom de diagram och tabeller, som redovisats i orderbroschyerna, har en del ytterligare bearbetningar gjorts av materialet. Dessa kommer senare att publiceras i utförligare form. Några exempel därpå skall ges i

Diagram 8. Ordergång i verkstadsindustrin (exkl. varv) sept. 1954—aug. 1957

det följande. Av diagram 8 framgår dels ordergången för hela verkstadsindustrin exkl. varven, dels trenden i ordergången för de tre delbranscherna under tiden september 1954 — augusti 1957. Samtliga kurvor pekar på en minskning av de ingångna ordena under perioden.

Diagram 9. Orderstock i verkstadsindustrin aug. 1954—aug. 1957

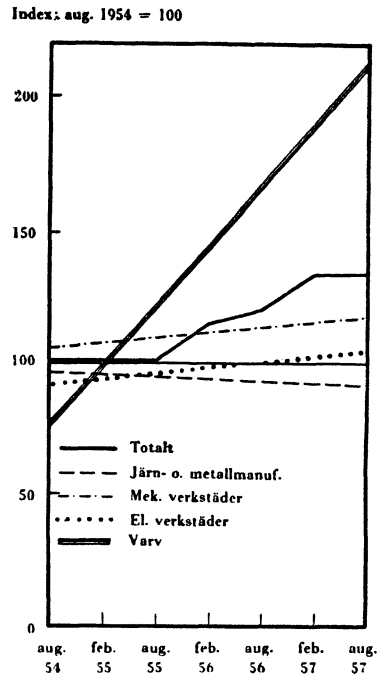
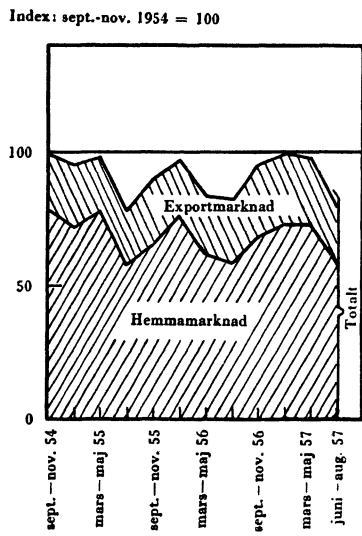

Diagram 10. Ordergång från hemma- och exportmarknad i de elektriska verkstäderna sept. 1954—aug. 1957

I diagram 9 illustreras dels utvecklingen av orderstocken i hela verkstadsindustrin (inkl. varven), dels trendlinjerna för orderstocken i de olika delbranscherna. Bland annat framgår tydligt den kraftiga ökningen av varvens inneliggande beställningar.

Som syns har orderstocken i verkstäderna (exkl. varven) stigit samtidigt som orderingen sjunkit. Detta innebär således att produktionen inte täckt orderingen, trots att denna minskat under de undersökta åren och trots att sysselsättningen och produktiviteten stigit. Detta måste ha berott på att orderingen i början av den undersökta perioden låg mycket högt i förhållande till produktionen och att den nedgång i orderingen, som ägt rum, inte varit så kraftig att orderingen blivit lägre än den löpande produktionen.

Diagram 10 visar utvecklingen av orderingen från hemma- respektive exportmarknad för de elektriska verkstäderna. Det visar sig där att variationerna i den totala orderingen under den undersökta perioden nästan helt har berott på variationerna i orderingen från hemmamarknaden, medan förändringarna i exportorderingen i detta sammanhang har betytt relativt litet. Detta förhållande har även konstaterats för järn- och metallmanufakturbranschen och för de mekaniska verkstäderna.

Sveriges Mekanförbunds månadsstatistik över *sysselsättningen* i verkstadsindustrin har liksom tidigare bearbetats inom institutet. Siffrorna för januari—november 1957 visar på en ökning av sysselsättningen i hela verkstadsindustrin med 3 procent jämfört med motsvarande tid 1956. Exportandelen har också stigit mellan dessa två perioder.

Övrig verksamhet

Det ekonomiska läget

På uppdrag av Svenska Arbetsgivareföreningen har inom institutet utarbetats tre rapporter om konjunkturutvecklingen i utlandet och i Sverige. Dessa har publicerats under namnet »Det ekonomiska läget» och använts som informationsmaterial i företagsnämnderna. I samband med den första och tredje rapporten har inom institutet gjorts ett särskilt sakunderlag, som legat till grund för ett bildband som visats vid nämndsammanträdena.

För Sveriges Industriförbunds årsberättelse har en sammanställning gjorts om de internationella konjunkturerna och det ekonomiska läget i Sverige under år 1956.

Sveriges industriella utveckling

En översikt över Sveriges industriella utveckling under tiden 1900—1955 har i det närmaste färdigställt under året. Översikten, som är avsedd för publicering i nya upplagan av Sveriges Industriförbunds »Sveriges industri», behandlar industriproduktionens utveckling med en redogörelse för den allmänna standardstegringen, konjunkturutvecklingen etc. som bakgrund.

Service, rapporter, yttranden etc.

Institutet har liksom tidigare biträtt företag och organisationer inom näringslivet med smärre utredningar och annan service. Bland annat har på uppdrag av Svenska Bryggareföreningen utförts en undersökning av kapacitetsutnyttjandet inom bryggeriindustrin. Rapporter har vidare lämnats till FN, OEEC m. fl. internationella organisationer. Yttrande har också avgetts till statsmakterna över det av 1955 års långtidsutredning publicerade betänkandet.

Institutets chef och övriga medarbetare har under året hållit ett flertal föredrag i skilda sammanhang. Föredragen har i allmänhet haft anknytning till inom institutet publicerade eller pågående utredningar och framför allt berört problem i samband med den under året utgivna konsumtionsutredningen. Institutets chef har under året såsom ledamot i det s. k. utredningsrådet deltagit i nationalbudgetarbetet. Medarbetaren vid institutet, docent Odd Gulbrandsen, har varit sekreterare åt 1953 års skörde-skadeutredning och fil. lic. Erik Höök varit expert i 1957 års pensionskommitté.

Publikationer utgivna av Industriens Utredningsinstitut*

Den privata konsumtionen i Sverige 1931—65. Ragnar Bentzel m. fl. (1957). 475 s.	38: —
Strukturumvandlingen i jordbruket. Odd Gulbrandsen (1957). 252 s.	24: 50
Sveriges industri och europamarknaden. Ingvar Svennilson och Ingvar Petzäll (1957). Multilith. 71 s. Utgången.	6: 50
Bilägaren och bilen (1956). 112 s.	9: 50
Industrien och förgubbningen (1955). 128 s.	7: —
Kemisk industri. Alv Elshult och Ingvar Svennilson under medverkan av Hans Wagner (1955). 215 s.	14: —
Nationaliseringen i England. Erik Höök (1955). Multilith. 88 s.	4: —
Bostadsefterfrågan — med hänsyn till hushållens inkomster och sammansättning. Stig Rydorff (1955). Stencil. 88 s. Utgången.	5: —
Svensk television. Efterfrågan, tillverkning, import. En prognos (1954). Stencil. 135 s.	3: —
Den fria världens råvaruförsörjning (1954). 215 s. Utgången.	8: —
Tjänstemännen och den industriella omvandlingen. Erik Höök (1953). 114 s.	5: 50
Svenskt distributionsväsende. Roland Artle (1952). 238 s. Utgången.	14: —
Befolkningsutveckling och arbetskraftförsörjning. Erik Höök (1952). 193 s.	14: —
Svenskt transportväsende. Carl Wilhelm Petri (1952). 294 s. Utgången.	14: —
Inkomstfördelningen i Sverige. Ragnar Bentzel (1952). 227 s.	14: —
Svensk industriell företagarkerksamhet, band 1 och 2. Erik Dahmén (1950). 428 + 295 s.	28: —
Industriproblem 1950 (1950). 160 s.	6: —
Europas ekonomi ur balans (1948). 60 s.	3: —
Den norrländska skogsnäringens konjunkturkänslighet under mellankrigsperioden. Erik Ruist och Ingvar Svennilson (1948). 143 s.	7: —
Flykten från skogsbygden. Jan Wallander (1948). 365 s.	15: —
Studier i den svenska skoindustriens struktur. Rickard Elinder (1948). 255 s.	12: —

Småtryck

1956

1. Samhällsplanering och industrilokalisering. Jan Wallander
2. Långtidsprogrammet och verkligheten. Jan Wallander
3. Skrothandelns ställning och betydelse i samhällsekonomin. Erik Höök
4. En arbetstidsförkortning — verkningar i olika industriföretag. Lars Nabseth

1957

6. Om aggregation av produktionsfunktioner. Ragnar Bentzel
7. Verkstadsindustrins orderstatistik. Ragnar Bentzel
8. Efterfrågan på televisionapparater i Sverige — en reviderad prognos. Jan Wallander — Carl Gustaf Dahlerus

* I denna förteckning har skrifter som publicerats före 1948 utelämnats. En fullständig förteckning kan erhållas på begäran.